

Eestlased on pikemat aega olnud veendunud, et 20. sajandi sündmuseid ja elumuutusi õnnestus iseäranis hästi tunnetada just tšehhi ja slovaki kirjanikel. Olgu selleks siis sõjaabsurd Jaroslav Hašeki Švejki-lugudes või Kafka *Protsessi* õudusunenäoline maailm või Karel Čapeki absurdsed düstooniad.

Maailma mõistmine võib tekitada valu, adusin 1980ndate algul üht Milan Kundera esseed lugedes. Nimelt märgistas kirjanik nähtuse, kus totalitaarne võim süstemaatiliselt üht kultuuri hävitab, terminiga estoniseerimine (*estonazace*). Tšehhimaal ja Slovakkias, järeldasin, on Eestit vägagi hästi mõistetud.

1978. aastal kirjutas Vaclav Havel totalitaarset võimu käsitlevas klassikalises essees Jõuetute jõud järgmised read:

Elu liigub juba olemuslikult paljususe, mitmekesisuse, sõltumatu enesemääramise ja eneseorganiseerimise, lühidalt, omaenda vabaduse realiseerimise suunas sellal kui (post)totalitaarne süsteem nõuab konformismi, ühetaolisust ja distsipliini.

Mis pakuks aga konformismi, ühetaolisuse ja distsipliini trotsimiseks parema võimaluse boheemlikust vabast vaimust?

Ja milline koht näitlikustaks seda 1989. aastal paremini *Võlulaternast*, Vaclav Haveli teatrist, 20. sajandi ühest paljudest demokraatia taassünnipaikadest?

Võlulatern

kombineeris teatriks Ateena agoraa, Rooma foorumi, Philadelphia

Independence Hall

'i, Shakespeare'i

Globe

'i ja Monty Pythoni Lendava Tsirkuse ning Ken Kesey ja tema

Merry Pranksters

'ite bussi

Furthur

. Ometigi sisaldas see mäng ja absurd palju enam realismi kui seda ümbritsenud totalitaarne maailm.

Sellest maagilisest paigast, laternast, kiirgas valgust Tšehhoslovakkia demokraatidele, kes kukutasid kahekümne nelja päeva jooksul inertse, kuritegeliku ja paigaltammuva kommunistliku režiimi, mis oli nii kaua lämmatanud Hašeki, Čapeki ja Kafka elujõulist euroopalikku kultuuri, muserdanud ning murdnud Tomas Masaryki ja 1968. aasta Praha Kevade demokraatlikku vaimu.

Võlulaterna keskpunkti kehastas Vaclav Havel.

Kakskümmend neli päeva mitte ainult ei vapustanud maailma, see ka lõpetas ühe maailma. Siis tõmmati vägivaldla maha ka sameteesriie miljoneid tapnud ning miljoneid ja miljoneid vaimsetesse ahelatesse köitnud režiimilt.

Selles lahingus osalenud Lech Walesa, Vaclav Havel ja sajad tuhanded eurooplased Berliinis, Budapestis, Prahas ja Varssavis süütasid kakskümmend aastat tagasi tuhandeid võlulaternaid kõigile neile, kes jätkuvalt ägasid autoritaarse ja totalitaarse võimu ikkes. Nende laternate valgus lõi demokraatliku vaimu kõikjal särama, Eestist Lõuna-Aafrikani.

Me näeme, et Sametrevolutsiooni läidetud tuli demokraatia võlulaternas loidab tänaseni, inspireerides demokraatia nimel peetavat heitlust kogu maailmas. Samas oleme tunnistajaiks autoritaarsuse nüristava käe toimetamistele, kuidas demokraatiale kleebitakse nüüd „sotsialistliku” asemel „juhitavuse” silti; kuidas kuuleme taas, et demokraatia ja universaalsete inimõiguste kättesaadavus sõltuvad justkui kellegi elukohariigist.

Mistõttu pole kaugeltki juhuslik, et Vaclav Havel seisab jätkuvalt demokraatia ja inimõiguste eest, mida tallatakse jalge alla näiteks Kuubas või Birmas. Ka seetõttu pean eriliseks auks anda täna üle vabaduse auhind Vaclav Havelile ning Tšehhi Vabariigi ja Slovakkia rahvale.